

MICHAŁ RYNKOWSKI

SĄDOWNICTWO ANGLIKAŃSKIE NA PRZYKŁADZIE SĄDÓW KOŚCIOŁA ANGLII

Celem niniejszego artykułu jest naszkicowanie struktury sądownictwa anglikańskiego oraz przedstawienie wybranych zasad proceduralnych. Kompleksowa analiza tych zagadnień znacząco przekroczyłaby ramy artykułu.

Na wstępie niezbędne są pewne uwagi wyjaśniające. Przede wszystkim artykuł dotyczy wyłącznie sądownictwa w Anglii, a nie w Wielkiej Brytanii, gdyż każda część królestwa: Anglia, Walia, Szkocja i Irlandia Północna ma zupełnie odrębny i odmienny system relacji państwo-kościół¹, a co zatem idzie – odmienny system sądownictwa. Uwagi dotyczące sytuacji w pozostałych częściach Królestwa zostały zamieszczone w końcowej części artykułu i mają jedynie charakter sygnalizujący. Po drugie, pod pojęciem Kościoła rozumiany jest Church of England, czyli Kościół Anglii, stanowiący zaledwie jedną z części Kościoła anglikańskiego (Anglican Communion)². W ramach niniejszego opracowania, wbrew przyzwyczajeniom polskich czytelników, Church of England będzie tłumaczony jako Koś-

¹ Podczas gdy Kościół w Anglii określany jako Kościół państwowy, czyli „Established church”, Kościoły w Irlandii i Walii oficjalnie nazywają się: „Disestablished church”, por. N. Doe, *Canon Law in the Anglican Communion*, Oxford, 1998, s. 17.

² Zasadniczo pojęcie Kościół anglikański obejmuje szereg Kościołów anglikańskich na całym świecie, które pozostają w dość wolnym związku określanym jako „Anglican Communion”, a których głową jest królowa brytyjska. Obszerną pracę porównawczą napisał N. Doe: *Canon law in the Anglican Communion: a worldwide perspective*, Oxford 1998.

ciół Anglii, a nie anglikański. Ponieważ Kościół Anglii ma status Kościoła państwowego, a monarcha jest głową Kościoła, akty prawne Kościoła określane jako „measures” są zatwierdzane przez królową i mają na terytorium Anglii taką samą moc prawną, jak ustawy parlamentu, ich treść jest ogłaszana w oficjalnym publikatorze³. Procedura uchwalania measures zasługuje na oddzielne opracowanie⁴. Konsekwencją powyższego jest to, że sądy kościelne są sądami królewskimi, czyli państwowymi. Po czwarte, system prawa angielskiego, znany jako system common law, w znaczący sposób odbiega od kontynentalnego, co oznacza, że dla prawidłowego zgłębienia systemu sądów i ich wyroków niezbędna jest przynajmniej podstawowa znajomość zasadniczych pojęć angielskiej procedury cywilnej, takich jak mandamus (polecenie rozstrzygnięcia sporu, wydane przez inny – zazwyczaj wyższy – sąd), certiorari (rodzaj kasacji, uchylenia wyroku), prohibition (zakaz rozstrzygnięcia sporu, wydany przez inny sąd). Mimo ostatniej reformy angielskiego systemu prawa cywilnego, która zmieniła nazwy i charakter tych instytucji, pojęcia te wciąż są wszechobecne w literaturze i orzecznictwie.

Jedną z podstawowych zasad prawa kanonicznego Kościoła Anglii jest przyjazne rozstrzygnięcie wszelkich sporów, bez konieczności udawania się do sądów⁵. W celu zapobieżenia niepotrzebnym procesom powołano Komisję Doradztwa Prawnego (Legal Advisory Commission), która w formie ekspertyz wyjaśnia różne kwestie, zanim zostaną złożone w formie pozwów do sądów. W wielu sytuacjach nie dochodzi jednak do polubownego rozstrzygnięcia, a wówczas niezbędne jest udanie się do sądu.

³ Oprócz tradycyjnej wersji papierowej dostępne także w internecie na oficjalnej stronie: <http://www.opsi.gov.uk/advanced-search/index.htm>

⁴ Zgodnie z Church of England Assembly (Powers) Act z 1919 r., measure przyjęte przez Zgromadzenie Kościoła (Church Assembly, obecna nazwa: Synod Generalny) powinno zostać przedłożone Komitetowi Kościelnemu (Ecclesiastical Committee), składającemu się z 15 lordów i 15 członków Izby Gmin. Opracowują oni raport z rekomendacją dla Parlamentu, czy przyjąć, czy odrzucić daną measure; Parlamentowi nie wolno jednak zmieniać treści measure.

⁵ Kodeks prawa kanonicznego Kościoła rzymskokatolickiego zawiera podobny przepis w kan. 1446.

Sądownictwo kościelne ma w Anglii bardzo długą tradycję, gdyż już Wilhelm Zdobywca zdecydował o rozdzieleniu sądownictwa kościelnego i państwowego (1072-1076 r)⁶. Zakaz odwoływania się od angielskich sądów kościelnych do Rzymu bez wyraźnej zgody króla został wprowadzony już w 1164 r. przez konstytucję z Clarendon, a ostateczny zakaz apelacji do Rzymu sformułowano w 1533 r., w Ecclesiastical Appeals Act. W następnych stuleciach wydawano liczne akty prawne, m.in. Ecclesiastical Jurisdiction Act w 1661 r. i 1885 r., pomijając szereg fragmentarycznych regulacji⁷.

Obecnie podstawowymi obowiązującymi aktami prawnymi w tej mierze są:

- Kanony uchwalone przez Konwokacje Canterbury i York, odpowiednio w 1964 r. i 1969 r., zatwierdzone przez Synod Generalny Kościoła Anglii w 1970 r.;
- Ecclesiastical Jurisdiction Measure z 1963 r. (measure o jurysdykcji kościelnej);
- Faculty Jurisdiction Measure z 1964 r. (sprawy dotyczące majątku kościelnego);
- Ecclesiastical Judges and Legal Officers Measure 1976 r. (measure o sędziach i urzędnikach kościelnych);
- Clergy Discipline Measure z 2003 r. (measure o dyscyplinie duchownych).

1. STRUKTURA SĄDÓW: SĄDY KONSYSTORIALNE, ARCHES COURT OF CANTERBURY, CHANCERY COURT OF YORK, SĄD SPRAW KOŚCIELNYCH ZASTRZEŻONYCH ORAZ POZOSTAŁE SĄDY

Obecna struktura sądów i sposób ich funkcjonowania zostały uregulowane we wspomnianej Ecclesiastical Jurisdiction Measure z 1963 r. (dalej cytowana jako EJM)⁸. Pod względem administracyjnym Kościół anglikański dzieli się na dwie prowincje: Canterbury

⁶ *Halsbury's Laws of England*, tom 14, Londyn 1975, s. 694.

⁷ *Halsbury's Statutes*, tom 14, Londyn 2003, s. 10-11.

⁸ <http://www.cofe.anglican.org/about/churchlawlegis/canons/07g157-165.pdf>

i York, te zaś dzielą się kolejno na biskupstwa i archidekanaty – temu podziałowi odpowiada struktura sądownictwa. W każdej diecezji istnieje sąd zwany sądem konsystorialnym, w przypadku diecezji Canterbury zwany sądem komisarycznym Canterbury. Zasadniczo odwołanie przysługuje do sądu drugiej instancji, utworzonego oddzielnie dla każdej z prowincji, zwanego odpowiednio Arches Court of Canterbury⁹ i Chancery Court of York, składającego się z pięciu sędziów każdy: kanclerza (chancellor), dwóch duchownych i dwóch świeckich. Sądy prowincjonalne nie posiadają własnej właściwości, a jedynie stanowią drugą instancję w sprawach, w których orzekał sąd konsystorialny. Jeśli kwestia dotyczy spraw zastrzeżonych, tj. doktryny, rytuału, ceremoniarza i *ius patronatus*, odwołanie rozpatruje Sąd Spraw Kościelnych Zastrzeżonych (Court of Ecclesiastical Causes Reserved, art. 5 measure). Sąd ten został ustanowiony dopiero w 1963 r., gdyż przedtem sprawy te były rozstrzygane przez Tajną Radę (Privy Council), tradycyjne ciało doradcze królowej. Decyzja, czy sprawa powinna zostać skierowana w II instancji do sądu prowincjonalnego, czy też jako sprawa dotycząca doktryny i podobnych kwestii do Sądu Spraw Zastrzeżonych, należy do kanclerza. W latach 1963-2002 sąd zebrał się tylko jeden raz w 1985 r. i tylko z powodu mylnej oceny sytuacji przez kanclerza¹⁰. Od orzeczeń sądów prowincjonalnych przysługuje środek odwoławczy, skierowany w zależności od rodzaju sprawy: w sprawach „zastrzeżonych”, tj. doktryny, rytuału lub ceremonii właściwy jest Sąd Spraw Kościelnych Zastrzeżonych, w pozostałych sprawach – do Królowej w Tajnej Radzie (Her Majesty in Privy Council). W skład Sądu Spraw Kościelnych Zastrzeżonych wchodzi pięciu sędziów, mianowanych przez Królową: dwóch spośród nich musi mieć doświadczenie sprawowania wysokiej funkcji sądowniczej, a trzech jest lub było

⁹ Nazwa pochodzi od londyńskiego kościoła Sancta Maria de Arcubus, który jako jedna z kilku parafii Londynu był wyłączony spod jurysdykcji miejscowego biskupa – F. Makower, *The constitutional history and constitution of the Church of England*, New York, s. 460.nn

¹⁰ Sprawa Re St. Michael's and All Angels, Great Torrington, (1985 r.) Fam 81, (1985) 1 All ER 993, cyt. Za J. Burrows, *Judicial Review and the Church of England*, niepublikowana praca LL.M., Cardiff, s. 102.

biskupami diecezjalnymi. W przypadku, gdy jest to sprawa o przestępstwo, sędziów wspiera dodatkowo trzech do pięciu doradców, wybranych spośród najwybitniejszych teologów i znawców liturgii. Od wyroku tej trzeciej instancji przysługuje jeszcze jeden środek odwoławczy: petycja do królowej¹¹ (art. 11), która może zostać złożona odnośnie do błędów proceduralnych przez każdą stronę procesu, a co do faktów tylko przez stronę broniącą się. Specjalna komisja wyszukuje sędziów, których do rozpatrzenia danej sprawy mianuje królowa: trzech spośród nich to Lordowie Apelacyjni (w rozumieniu Appellate Jurisdiction Act 1876), a dwaj to lordowie duchowni. Tu warto zwrócić uwagę na zmianę składu, którą można łatwo przeoczyć: w Sądzie Spraw Kościelnych Zastrzeżonych orzeka trzech duchownych i dwóch świeckich, natomiast w komisji odwoławczej trzech lordów apelacyjnych i tylko dwóch duchownych, co oznacza, że szala zdaje się przeważać na rzecz sędziów świeckich. Z obowiązku kronikarskiego należy zaznaczyć, że taka komisja, jak dotąd, nigdy się nie zebrała¹².

2. KANCLERZ: KWALIFIKACJE ORAZ SPOSÓB POWOŁYWANIA

Biskup diecezjalny w drodze listu patentowego mianuje na stanowisko sędziego osobę, która uzyskuje tytuł kanclerza (chancellor), a w diecezji Canterbury tytuł komisarza generalnego. Pomimo faktu, że nominacji dokonuje biskup, władza kanclerza pochodzi od prawa i jest on sędzią królewskim w jednym z sądów królewskich. Kanclerz jest niezależny, nie podlega kontroli ze strony biskupa, nie otrzymuje od niego wskazówek, nie istnieje również możliwość złożenia odwołania od jego decyzji do biskupa¹³. Osoba, mająca objąć stanowisko kanclerza, musi spełniać następujące wymagania: mieć ukończone 30 lat, być od siedmiu lat praktykującym adwokatem (barrister)

¹¹ Warto przytoczyć ceremonialne brzmienie przepisu: „A petition addressed to Her Majesty praying that She will be pleased to cause a finding [...] to be reviewed”.

¹² J. Burrows, op. cit., s. 97.

¹³ *Halsbury's Laws of England*, tom 14, Londyn 1975, s. 704.

lub piastować wysokie stanowisko sędziowskie. W skład sądów drugiej instancji, czyli sądów apelacyjnych zwanych prowincjonalnymi, wchodzi po pięciu sędziów. Na czele sądu w Canterbury stoi osoba nosząca tytuł Dean of Arches, a przewodniczący składu sędziowskiego w York nosi tytuł Auditor, przy czym oba te stanowiska piastuje łącznie jeden i ten sam człowiek, o czym będzie mowa również w dalszej części. Jest on mianowany przez obu arcybiskupów, za pisemną zgodą królowej¹⁴. Bardzo istotną i specyficzną cechą wszystkich instancji jest to, że osoba powołująca sędziów świeckich – biskup bądź królowa – ma obowiązek upewnić się, że przyszły sędzia przystępuje do komunii, co jest rozumiane w ten sposób, że osoba ta w ciągu ostatniego roku przynajmniej raz przystąpiła do komunii zgodnie z przepisami Kościoła Anglii lub Kościoła pozostającego w unii z tym Kościołem¹⁵. W odniesieniu do sędziów Sądu Spraw Kościelnych Zastrzeżonych i sędziów powoływanych przez królową w myśl art. 11, wystarczy deklaracja złożona przez zainteresowanych, że przystępują do komunii.

Kanclerz jest powołany na czas nieokreślony i do chwili przejścia na emeryturę jest zasadniczo nieusuwalny, choć prawo przewiduje także możliwość jego ustąpienia lub usunięcia ze stanowiska przez biskupa za zgodą Izby Wyższej Konwokacji danej prowincji (art. 2 EJM). Wakat na stanowisku biskupa lub arcybiskupa nie powinien mieć żadnego wpływu na funkcjonowanie sądu (art. 12 EJM). Jedna osoba może sprawować funkcję kanclerza w maksymalnie dwóch diecezjach, choć mogą być położone w dwóch różnych prowincjach, co powoduje dodatkowe komplikacje, o czym mowa poniżej. EJM przewiduje interesujący sposób wyłączenia kanclerza (*iudex inhabilis*), gdy ten uważa, że w danej sprawie nie powinien orzekać. W takiej sytuacji, za zgodą biskupa, kanclerz wyznacza inną osobę, która jego zdaniem posiada odpowiednie kwalifikacje i kompetencje (art. 27 EJM).

¹⁴ Art. 3.2 (a) EJM, Halsbury's Statutes, tom 14, Londyn 2003, s. 561.

¹⁵ Właściwym pojęciem jest tu nie unia, ale „komunia” w znaczeniu wspólnoty, zob. przypis 2.

3. SPECYFIKA ANGLIJSKICH SĄDÓW KOŚCIELNYCH I ICH STOSUNEK DO INNYCH SĄDÓW KRÓLEWSKICH

Zgodnie ze wspomnianym już wcześniej podziałem administracyjnym Kościoła na dwie prowincje: Canterbury i York, istnieją dwa sądy apelacyjne, co pociąga za sobą szereg komplikacji prawnych. Otóż sądy konsystorialne nie są związane orzecznictwem innych, równoległych pod względem hierarchicznym sądów konsystorialnych, są natomiast związane orzecznictwem sądu prowincjonalnego (pełniącego funkcje apelacyjne), odpowiednio prowincji Północnej i Południowej, czyli York i Canterbury. Z kolei sądy prowincjonalne nie są zobowiązane do orzekania w taki sam sposób, jak uczynił to drugi sąd. Problem ten od lat niepokoił angielskich prawników, a w sposób wyraźny wypowiedział się na ten temat kanclerz diecezji Newcastle, D. McClean. Zwrócił on uwagę, że choć rozbieżności między wyrokami obu prowincji są niewielkie, to jednak kanclerz staje czasem przed koniecznością wyboru, czy orzec zgodnie z wyrokiem „swojego” sądu prowincjonalnego, czy też orzec tak, jak najnowszy wyrok sądu sąsiedniej prowincji. Sprawa *St. Mary, Tyne Dock (No. 2)*, [1958], s. 156 nakazuje traktować orzeczenie sąsiedniego sądu prowincjonalnego z „największym szacunkiem” (the greatest respect), a sprawa *Durrington Cemetery* [2001] Fam. 33 poleca je traktować z „najwyższą uwagą” (the highest regard). Dodatkowo pojawia się jeszcze inny problem: przy okazji omawiania składów sądów zostało zasygnalizowane, że zgodnie z tradycją i przepisami *Ecclesiastical Jurisdiction Measure 1963*, art. 3 ust. 2 (a), stanowisko przewodniczących obu sądów prowincjonalnych piastuje jedna i ta sama osoba. Kanclerz D. McClean podkreślił, że nie chodzi tu tylko o osobę przewodniczącą składu: w swoim orzeczeniu w sprawie *Hing Lo, decd (niepubl.)* z 26 czerwca 2002 przytoczył sprawę *Alsager*, w której jako sąd prowincji północnej orzekał Auditor wraz kanclerzami Durham i York. Tu właśnie pojawia się specyficzna cecha sądownictwa: prawo zezwala, aby jedna osoba była kanclerzem w dwóch diecezjach, nawet w różnych prowincjach. W konsekwencji, we wspomnianej sprawie dokładnie te same osoby mogłyby orzekać jako sąd prowincji południowej, występując odpowiednio w funkcji

Dean of Arches i jako kanclerze Peterborough i Albans. Kanclerz McClean, podkreślając ten nieprzypadkowy zbieg okoliczności, zaproponował, aby ze względów praktycznych traktować Arches Court of Canterbury i Chancery Court of York jako dwie izby czy wydziały tego samego sądu, ale nie jako dwa odrębne sądy. W orzeczeniu, St Nicholas, Sevenoaks, [2005] 1 W.L.R. 1011, sąd prowincjonalny Canterbury cytuje i zdaje się podzielać tę opinię.

Uwagę prawnika kontynentalnego przykuwa zawsze znaczenie orzecznictwa oraz precedensu w systemie common law. Dodatkowo intriguje fakt, że część spośród istotnych orzeczeń została wydana w XVI w., a wyroki z XIX w. można by (niemal żartobliwie) zaliczyć do grupy najświeższych. Przykładowo, w wyroku z 1627 r. znanym jako Sutton's Case sąd postanowił, że jeśli biskup nie mianuje kanclerza, obowiązek ten spada na arcybiskupa. Biskup ma obowiązek przeegzaminować kanclerza przed mianowaniem go, ale może to uczynić także później i w razie konieczności, może pozbawić kanclerza jego funkcji¹⁶. Wyrok z 1680 r. potwierdza, że arcybiskup Canterbury może zasiadać jako sędzia w Court of Arches (Sheffield v. Canterbury)¹⁷, natomiast orzeczenie z 1592 r. wyjaśnia, że jeśli występek duchownego miał miejsce w prywatnej kaplicy, do której dostęp mają tylko pan, jego rodzina i służba, podjęcie postępowania należy do pana, tj. właściciela danej kaplicy (William's case)¹⁸.

Oddzielne, bardzo interesujące zagadnienie stanowi kwestia relacji sądów kościelnych do (pozostałych) sądów państwowych¹⁹. Jak wspomniano powyżej, Kościół anglikański jest Kościołem państwowym, kościelne measures mają tę samą rangę co ustawy parlamentu, a sądy mają status sądów królewskich, jak pozostałe. Oznacza to, że choć sądy kościelne działają w ramach swoich kompetencji, to jednocześnie w pewnych sytuacjach podlegają kontroli sądów państwo-

¹⁶ The Digest. Annotated British, Commonwealth and European Cases, 19 (2), 1997 2nd Reissue, London 1997, s. 235.

¹⁷ Tamże, s. 236.

¹⁸ Tamże, s. 232.

¹⁹ Dotąd niepublikowana, bardzo ciekawa praca dla uzyskania tytułu „Master of Law (LLM) in Canon Law”, autorstwa Jeremiego Burrowsa pt. *Judicial review and the Church of England*, znajduje się w bibliotece uniwersyteckiej w Cardiff.

wych²⁰. Jeśli sąd kościelny przekracza swoje kompetencje lub działa w sposób sprzeczny z podstawowymi zasadami sprawiedliwości, High Court może wydać mu zakaz rozstrzygania tej sprawy (prohibition). Kiedy natomiast ewidentnie właściwy sąd kościelny odmawia rozpatrzenia sprawy, High Court może z kolei wydać mandamus. Najwięcej kontrowersji wywołuje kwestia, czy High Court dysponuje prawem certiorari w odniesieniu do sądów kościelnych, i zasadnicza odpowiedź jest negatywna, jak stwierdził w 1948 r. świecki Sąd Apelacyjny (Cort of Appeal) w sprawie *R – v- Chancellor of St. Edmundsbury and Ipswich Diocese ex parte White*²¹, powołując się przede wszystkim na brak podobnego precedensu. Bridon i Hanson podkreślają, że nie ma możliwości apelacji od sądu kościelnego do sądu świeckiego²², a Wade i Forsyth przypominają, że nie można wydać certiorari w odniesieniu do wyroku sądu kościelnego, ponieważ prawo kościelne jest oddzielnym porządkiem prawnym, którym świecki sąd się nie zajmuje. Wade i Forsyth zauważają jednak, że mimo zakazu wydania certiorari, sąd świecki może wydać „prohibition” i w ten sposób zakazać sądowi kościelnemu rozstrzygnięcia sporu. Znacznie prościej podać przykłady mandamus, kiedy sąd państwowy nakazał sądowi kościelnemu rozstrzygnięcie sporu: *R – v – Archbishop of Canterbury* (1856 r.) 6E&R – v – Bishop of London (1889 r.) 24QBD 231, *Allcroft – v – Bishop of London and others*, (1891 r.) AC 666, *A-G – v – Dean and Charter of Ripon Cathedra*, (1945 r.), 1 Ch 239²³.

Należy zaznaczyć, że wyrok sądów świeckich może wywołać daleko idące skutki: zgodnie z EJM a także Clergy Discipline Measure, jeśli duchowny, biskup lub arcybiskup zostanie skazany przez sąd świecki na karę pozbawienia wolności, choćby w zawieszeniu, lub jeśli został skazany za popełnienie cudzołóstwa (sic), mocą deklaracji arcybiskupa (gdy sprawa dotyczy biskupa) lub drugiego arcybiskupa

²⁰ Szerzej o tym problemie: N. Doe, *The Legal*, s. 149.

²¹ [1948] 1 KB 195.

²² *Moore's Introduction to English Canon Law*, s. 111.

²³ J. Burrow, op. cit., s. 97.

(gdy sprawa dotyczy arcybiskupa) zostaje pozbawiony piastowanego urzędu.

N. Doe podkreśla, że o ile większość spraw wnoszonych do sądów katolickich to wnioski o stwierdzenie nieważności małżeństwa, o tyle zasadniczą część postępowań przed sądami kościelnymi w Anglii są sprawy dotyczące zarządu majątkiem Kościoła, tzw. *faculty cases*²⁴, dotyczące m.in. zarządu majątkiem, cmentarzy, kwestii związanych z nagrobkami, a nawet sprzedaży ksiąg z parafialnej biblioteki²⁵. W znacznej mierze wynika to z faktu, że sędziwi przypada funkcja organu odpowiedzialnego za planowanie przestrzenne. Jednocześnie N. Doe zauważa, że rola anglikańskich sądów kościelnych stale się zmniejsza, głównie ze względu na rosnącą liczbę ciał administracyjnych, rozstrzygających kwestie o charakterze administracyjnym. Przykładowo, proboszcz, pozbawiony majątku na mocy *Pastoral Measure*, może się zwrócić o odszkodowanie za poniesioną stratę do trybunału, składającego się z *Dean of Arches* i *Auditora* (przypomnienie: to jedna i ta sama osoba!) oraz wikariuszy generalnych obu prowincji.

Znaczące zmiany wprowadził także *Clergy Disciplinary Measure* z 2003 r.²⁶, określający sposób postępowania dyscyplinarnego wobec księży, biskupów i nawet arcybiskupów w przypadku działań sprzecznych z prawem kościelnym, zaniechania czynności wymaganych przez prawo kościelne lub zaniedbań podczas pełnienia obowiązków. Postępowanie to nie obejmuje spraw dotyczących doktryny, które nadal pozostają pod rządami *Ecclesiastical Jurisdiction Measure* z 1963 r. W wielu sytuacjach trudno jest zadecydować, czy dana kwestia dotyczy doktryny, czy nie, i jak zwykle w takich przypadkach decydujące zdanie należy do sądów. *Court of Arches* orzekł, że kwestią doktryny jest niewątpliwie sytuacja, w której duchowny podczas

²⁴ N. Doe, *The Legal Framework of the Church of England*, s. 142. Oddzielną publikacją poświęconą tym zagadnieniom jest książka: G. H. Newsom, G. L. Newsom, *Faculty Jurisdiction of the Church of England. The care of churches and churchyards*, Londyn 1993, s. 325.

²⁵ *Faculty Jurisdiction Measure* z 1964 r., Halsbury's Statutes, vol. 14, *Ecclesiastical Law*, 2003, s. 636.

²⁶ <http://www.opsi.gov.uk/uk-church-measures/2003/20030003.htm>

kazania zaprzeczył istnieniu Trójcy Świętej lub boskości Jezusa. Do kategorii tej nie należy jednak odmowa lub przesunięcie w czasie chrztu dziecka²⁷. Często problem prawidłowego zakwalifikowania sprawy ma jeszcze inne podłoże: czy upicie się duchownego w prywatnym miejscu i prywatnym otoczeniu podlega postępowaniu w świetle Clergy Discipline Measure? A regularne spożywanie alkoholu w lokalnym pubie? O ile co do tych przypadków zdania są rozbieżne, wszyscy się zgadzają, że prowadzenie samochodu pod wpływem alkoholu jest ewidentnym naruszeniem nie tylko prawa drogowego, ale i kanonu 26, paragraf 2²⁸.

Na mocy CDM powołano do życia Komisję Dyscypliny Duchownych, składającą się z dwunastu osób, która ma za zadanie doradzać trybunałom i formułowanie ogólnych wskazówek. Trybunał powołany do rozstrzygnięcia sporu liczy 5 członków, w tym przewodniczącego, dwóch świeckich i dwóch duchownych (art. 22 CDM) i może wymierzyć jedną z sześciu kar: od upomnienia (zwanego „rebuke”) po dożywotnie pozbawienia święceń.

4. POZOSTAŁA CZĘŚCI WIELKIEJ BRYTANII: SZKOCJA, WALIA

W Szkocji sytuacja przedstawia się nieco odmiennie²⁹: Kościół Szkocji (zazwyczaj nazywano krótko: Kirk) nie ma charakteru państwowego (choć istnieją spory, zob. R. King Murray, *The constitutional position of the Church of Scotland*, „Public Law” 1958, p. 155-162). Kościół Szkocji został zreformowany w 1560 r., a podstawowymi dokumentami są „Articles Declaratory of the Constitution of the Church in Scotland in Matters Spirituals” z 1919 r., uznane przez Church of Scotland Act z 1921 r. Hierarchia sądów kościelnych obejmuje kilka instancji: kirk session, prezbiteria, synody i Zgromadzenia Ogólne. Zgodnie z Church Jurisdiction Act z 1567 r. (sic!) i innymi

²⁷ Orzecznictwo Court of Arches, p.1017 c-e, cyt. Za R. Bursell, *Turbulent Priests: Clerical Misconduct Under the Clergy Discipline Measure 2003*, „Ecclesiastical Law Journal”, vol. 9, no. 3, 2007.

²⁸ R. Bursell, op. cit., str. 260.

²⁹ Szczegóły w: J. L. Weatherhead (rd.), *The Constitution and laws of the Church of Scotland*, Edynburg 1997.

aktami prawnymi, sądy Kościoła Szkocji są legalnie ustanowionymi sądami i są uznane jako takie. Sądy państwowe mogą pomóc sądom kościelnym, np. poprzez przesłuchanie świadków, ale należy pamiętać, że sądy kościelne podlegają kontroli ze strony sądów państwowych, jeśli przekroczą swoje kompetencje³⁰.

W odniesieniu do Walii podstawowym aktem prawnym jest Welsh Church Act z 1914 r., zmieniony m.in. w 1938 r.³¹ Akt ten stanowi jednoznacznie, że Kościół przestaje być Kościołem państwowym (disestablishment, dlatego też zwykle mowa o Church in Wales, a nie Church of Wales), królowa przestaje mianować dostojników kościelnych, sądy przestają być sądami państwowymi, a prawo kościelne nie jest od tego momentu uważane za prawo („the ecclesiastical law of the Church in Wales shall cease to exist as law”)³². Prawo kościoła jest wiążące o tyle, o ile zainteresowani uznają między sobą, że prawo to ich wiąże i obowiązuje. Za zgodą królowej dopuszczalna jest apelacja do sądów prowincjonalnych York i Canterbury, ale odwołanie się do „Królowej w Radzie” (Her Majesty in Council) jest wyraźnie zakazane.

System sądów w Walii jest nieco odmienny niż w Anglii³³: pierwszą instancją są sądy archidekanatów, drugą instancją sądy diecezjalne (diocesan court, a nie consistory court, jak w Anglii), wreszcie sąd prowincjonalny. Ten ostatni składa się z 4 sędziów duchownych i 6 sędziów świeckich, i posiada zarówno kompetencje własne, jak i jest instancją odwoławczą dla pozostałych sądów.

5. PODSUMOWANIE

Kościół Anglii, podobnie jak Kościół katolicki, posiada własne, rozbudowane i wieloinstancyjne struktury sądownictwa. Wielowie-

³⁰ Sprawy Lewis Presbytery v. Fraser, (1874), 1 R 888; Sturrock v. Greig (1849) 11 D 1220, cyt. za *The law of Scotland, Stair Memorial Encyclopaedia*, Edinburgh 1994, vol. 3, p. 708.

³¹ Halsbury's Statutes, vol. 14, Ecclesiastical Law, 2003, s. 254.

³² Zob. R. L. Brown, *The Disestablishment of the Church in Wales*, „Ecclesiastical Law Journal”, 1999, No. 25, s. 252.

³³ Szczegóły: N. Doe, *The Law of the Church in Wales*, Cardiff 2002, s. 89-117.

kowa tradycja i wysokie kwalifikacje zasiadających w nich sędziów powodują, że sądy kościelne wciąż odgrywają pewną rolę we współczesnej Europie. Niezwykle interesującym problemem jest kwestia respektowania wyroków sądów duchownych przez sądy państwowe, zasygnalizowana już powyżej w odniesieniu do sądów anglikańskich. Nawet pobieżna lektura publikacji angielskich pozwala przy tym stwierdzić, że kanoniści angielscy znacznie częściej odwołują się do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. niż kanoniści łacińscy do kanonów Kościoła Anglii.

ECCLESIASTICAL COURTS – COURTS OF THE CHURCH OF ENGLAND

Summary

The aim of this paper is to briefly present the judicial system of the Church of England. The state elements of this system are striking to continental readers: as the Queen is the head of the Church, the courts have the status of royal courts; the legal base and rules of procedure are laid down in measures which are ecclesiastical legal acts having the same legal force as acts of the Parliament. This paper analyzes the legal basis, the structure of the courts, their particular features, and the position of a chancellor; also some procedural issues, e.g. the right of appeal, are mentioned. Special attention is paid to the mutual relationship between the ecclesiastical courts and (classical) state courts. Some examples of judgements are quoted to underline the power of precedence, typical for the common law system. Some remarks concerning the position of ecclesiastical courts in Wales and Scotland conclude this paper.

Translated by Michał Rynkowski